

BUHALTERINĖS APSKAITOS MOKSLINIAI TYRIMAI VILNIAUS UNIVERSITETE 1965–2004 METAIS

Jonas Mackevičius

Profesorius socialinių mokslų
habilituotas daktaras
Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedra
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. +370 5 236 61 53
El. paštas: jonas.mackevicius@ef.vu.lt

Tyrimo tikslas – nustatyti svarbiausius Apskaitos ir audito katedros dėstytojų gautus buhalterinės apskaitos mokslinių tyrimų rezultatus ir suformuluoti tolesnių tyrimų kryptis. Tyrimo metodai – mokslinė katedros dėstytojų ir doktorantų darbų analizė, informacijos lyginimo, grupavimo, detalizavimo ir apibendrinimo būdai. Straipsnyje nagrinėjami Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros dėstytojų ir doktorantų atlikti 1965–2004 metais Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos sistemos moksliniai tyrimai. Pateiktos katedros vykdytos buhalterinės apskaitos mokslinių tyrimų temos ir svarbiausi jų rezultatai bei publikacijos. Suformuluotos pagrindinės būsimų mokslinių tyrimų kryptys.

Pagrindiniai žodžiai: buhalterinė apskaita, auditas, finansinė analizė, moksliniai tyrimai, tyrimų rezultatai ir kryptys.

Įvadas

Pasaulinės konkurencinės rinkos sąlygomis buhalterinė apskaita tampa svarbia ekonomine problema, kurią būtina nuolat tirti. Buhalterinė apskaita teikia labai įvairią informaciją, kuri panaudojama įmonės ir jos padalinių veiklai vertinti, kontroliuoti, valdyti ir prognozuoti. Kuo didesnę įtaką įmonei daro konkurentai ir kitos išorės jėgos, tuo svarbiau turėti kokybišką apskaitos sistemą, kuri leistų teisingai apskaičiuoti pajamas ir sąnaudas, teikti operatyvią ir objektyvią informaciją įvairiausiems sprendimams priimti. Galima teigti, kad gerai tvarkoma buhalterinė apskaita garantuoja pelningą veiklą, yra

kiekvienos įmonės plėtros ir klestėjimo veiksnys. Tačiau kaip reikia tvarkyti buhalterinę apskaitą, kokius registrus ir dokumentus naudoti, kaip kaupti ir saugoti apskaitos informaciją, kaip ir kokiems tikslams ją naudoti? Tokių ir panašių klausimų būtų galima pateikti daugybę, bet negauti teisingo atsakymo, jeigu nebūs atliekami moksliniai tyrimai. Atliekant tyrimą daugiausia buvo naudotasi leidinio „Ekonominės kibernetikos ir finansų fakulteto dėstytojų mokslinių leidinių bibliografija“ (1981 m. ir 1986 m., sudarytojas J. Laškovas) medžiaga bei Ekonomikos fakulteto Apskaitos ir audito katedros archyvo byla Nr. 12 „Metinio mokslinio tiriamojo darbo planai ir ataskaitos“.

Buhalterinės apskaitos mokslinių tyrimų reikšmė ir būtinumas

Buhalterinė apskaita – ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, išreikštų pinigais, registravimo, grupavimo ir apibendrinimo sistema, skirta gauti informaciją ekonominiams sprendimams priimti ir (arba) finansinei atskaitomybei sudaryti (Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas, 2001). Buhalterinė apskaita įvardijama ir kaip žmonių veiklos sritis, susijusi su įmonės įkūrimu ir valdymu (D. Bailey, 1992, p. 1), kaip verslo kalba, padedanti priimti verslo sprendimus (D. Francis, 1982, p. 345), kaip finansinės informacijos sudarymo, analizavimo ir interpretavimo menas (D. Dupree ir M. Marder, 1984, p. 17.). Buhalterinė apskaita yra svarbus visuomenės gerovės kėlimo šaltinis. Šią mintį ypač svarbu kuo ryškiau pabrėžti. Nė viena įmonė negali sėkmingai dirbti be teisingos buhalterinės apskaitos. Jeigu buhalterinėje apskaitoje yra klaidų ir apgaulės, tokia apskaita nuslėps nuo visuomenės išteklius ir neprisidės prie jos gerovės kėlimo. Į buhalterinę apskaitą reikia žiūrėti ir kaip į svarbiausią žmonių auklėjimo priemonę. Buhalterinė apskaita, teikdama žmonėms teisingą ir neteisingą informaciją, kartu formuoja ir jų motyvus, argumentus ir elgesį priimant sprendimus. Todėl buhalteriai turi jausti ypač didelę atsakomybę rengdami informaciją, siekti, kad ji būtų naudinga ją vartojantiems asmenims. Savo ruožtu žmonės, naudojantys apskaitos informaciją, neturi ja manipuluoti ir siekti savo egoistinių tikslų. Dabartiniame informacijos amžiuje buhalterinė apskaita tampa svarbiu kultūros elementu. Įrodyta, kad žemos kultūros šalys negali sukurti aukšto lygio apskaitos sistemų, kad šalys, turinčios silpną ekonomiką, neturi poreikio turėti tikslią ir teisingą buhalterinę

apskaitą. Vienas iš svarbiausių buhalterinės apskaitos kokybę, o kartu ir šalies kultūrą lemiančių veiksnių yra apskaitos švietimo ir mokslinių tyrimų būtinumas.

Lietuvos buhalterinės apskaitos lauke dar yra daug „baltų dėmių“, jis dar nepakankamai „surtas, suakėtus ir apsėtus“. Įvairiuose pasitarimuose ir posėdžiuose, svarstant buhalterinės apskaitos problemas, reiškiami įvairiausių ir prieštaringiausių nuomonių su tam tikra ambicingumo ir nepasitenkinimo doze: atseit, į mūsų pasiūlymus nereaguojama. Tačiau dažniausiai tokie pasiūlymai nepagrįsti jokiais eksperimentais ir tyrimais. Todėl negalima tiksliai atsakyti į tam tikrus, tarkime, galiojančios finansinės ir mokesstinės atsakomybės ryšio, tarptautinių ir nacionalinių verslo apskaitos standartų suderinimo, gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodų taikymo ir kt. klausimus. Seniai įrodyta, kad šalies ekonomikos sėkmė labai daug priklauso nuo buhalterinės apskaitos sistemos veiksmingumo. Nė viena kita sistema nėra tokia veiksminga kaip buhalterinės apskaitos sistema siekiant užtikrinti turto apsaugą, racionalų išteklių naudojimą, visų ūkinių operacijų ir sandorių skaidrumą. Todėl būtina išplėsti buhalterinės apskaitos sistemos mokslinius tyrimus, didinti jų efektyvumą. Iki šiol Lietuvos buhalterinės apskaitos sistemos mokslinius tyrimus atliko ir atlieka tik Vilniaus universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto dėstytojai bei keli kitų institucijų atstovai. Siekiant, kad Lietuvos buhalterinė apskaita greičiau integruotųsi į Europos Sąjungos apskaitos sistemą, siūloma Lietuvos Respublikos apskaitos institutui įkurti buhalterinės apskaitos problemų mokslinių tyrimų skyrių, kurio pagrindinė funkcija būtų analizuoti apskaitos būklę Lietuvos ūkyje ir teikti pažangių apskaitos formų ir metodų praktinio taikymo pasiūlymus.

Buhalterinės apskaitos mokslinių tyrimų rezultatai

Buhalterinės apskaitos moksliniai tyrimai tarybų valdžios metais Lietuvoje visų pirma susiję su A. Nevinsko veikla. Jis pirmasis iš lietuvių buhalterinės apskaitos specialistų 1964 m. Maskvos valstybiniame universitete apgynė ekonomikos mokslų kandidato (dabar socialinių mokslų daktaro) disertaciją „Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo ekonominio vaidmens didinimo klausimai (Lietuvos TSR mašinų gamybos įmonių pavyzdžiu)“, pirmasis 1962–1963 m. paskelbė mokslinius straipsnius. A. Nevinskas ypač propagavo normatyvinio gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodo svarbą, kritikavo tuo metu šalies įmonėse taikytą „katilinių“ apskaitos metodą. Jo nuomone, normatyvinis gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodas turi būti vis plačiau taikomas fazinės ir užsakyminės gamybos sąlygomis. Tuo tikslu normatyvinio metodo elementai derinami su faziniu ir užsakyminiu metodais ir sudaro fazinių normatyvinių metodus. Tai, A. Nevinsko nuomone, leidžia normatyvinio metodo elementus taikyti visų liaudies ūkio šakų įmonėse (A. Nevinskas, 1969, p. 7).

Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas tiesiogiai priklauso nuo įmonės gamybos tipo, valdymo struktūros, technologinių procesų organizavimo, gaminamos produkcijos sudėtingumo ir kitų veiksnių. Todėl buvo būtina tirti šiuos veiksnius ir, atsižvelgiant į jų įtakos mastą, taikyti atitinkamus gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodus. Į šiuos tyrimus labai aktyviai įsitraukė Vilniaus universiteto Buhalterinės apskaitos katedros dėstytojai. Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalku-

liavimo ypatybės konkrečiose Lietuvos ūkio ir pramonės šakose buvo nagrinėjamos apie dvidešimt metų (nuo 1965 m. iki 1984 m.). Per šį laikotarpį ekonomikos mokslų kandidato disertacijas iš gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo problematikos apgynė 15 katedros dėstytojų ir aspirantų, buvo parašytos kelios monografinio pobūdžio knygos: „Gamybos išlaidų apskaitos ypatumai“ (1969 m.), „Produkcijos savikainos kalkuliavimas“ (1970 m.), „Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas pramonėje“ (J. Mackevičius, 1975 m.) ir kt., paskelbta per šimtą mokslinių straipsnių. Kai kurie gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo klausimai buvo nagrinėjami ir kitų mokslininkų disertacijose, skirtose bendresnėms buhalterinės apskaitos, ekonominės analizės, ūkiskaitos, planavimo problemoms tirti (žr. 1 lentelę).

Disertacijose buvo pateikta daug gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimo pasiūlymų. Tačiau daugelis jų ir liko tik disertacijose. Niekas tų pasiūlymų neregistravo, neanalizavo, netaikė praktiškai (o jei ir taikė, dažniausiai tik formaliai).

Nuo 1985 metų ir ypač pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metais gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo klausimais nustota domėtis. D. Zinkevičienė savo 1997 m. apgintoje daktaro disertacijoje rašė: „Daugelyje įmonių išlaidų apskaitos sistema neegzistuoja, o savikainos rodiklis skaičiuojamas tik tam, kad būtų užpildyta finansinė atskaitomybė“ (D. Zinkevičienė, 1997, p. 4). Finansinės atskaitomybės formos, jų sudarymo metodika, jose esamų finansinių rodiklių skaičiavimas, analizė ir vertinimas tapo svarbiausiu mokslinių tyrimų objektu. Tai akivaizdžiai rodo 2 lentelės, kurioje pateikiamos katedros vykdytos mokslinių tyrimų temos, duomenys.

1 lentelė. Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros dėstytojų ir doktorantų apgintos ekonomikos mokslų daktaro ir habilituoto daktaro disertacijos (J. Mackevičius, 1991, p. 301–305; Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros archyvas, byla Nr. 12 „Metinio mokslinio darbo planai ir ataskaitos“)

Eil. Nr.	Autorius	Gynimo data	Disertacijos tema	Gynimo vieta
Ekonomikos mokslų daktaro				
1.	A. Nevinskas	1964	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo ekonominio vaidmens didinimo klausimai (Lietuvos TSR mašinų gamybos įmonių pavyzdžiu)	Maskvos valstybinis universitetas
2.	J. Mackevičius	1966	Produkcijos savikainos analizės operatyvumo didinimas (Lietuvos TSR mašinų gamybos įmonių pavyzdžiu)	Maskvos valstybinis universitetas
3.	K. E. Kunevičius	1968	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tekstilės pramonėje gerinimo klausimai (Lietuvos TSR įmonių pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
4.	R. Bartaška	1971	Cirkuliacijos kaštų apskaitos tobulinimo klausimai (Lietuvos TSR valstybinės mažmeninės prekybos pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
5.	A. Jankaitienė	1971	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas (Lietuvos TSR baldų pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
6.	V. Konstantinavičius	1971	Statybos montavimo darbų išlaidų apskaitos ir jų savikainos kalkuliavimo tobulinimo klausimai (Lietuvos TSR statybos ministerijos statybos organizacijų pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
7.	Z. Gaidienė	1972	Apskaitos ir analizės vaidmens didinimas gamybinų nuostolių išaiškinimo procese (Lietuvos TSR skaičiavimo technikos gamybinio-techninio susivienijimo „Sigma“ pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
8.	G. Savoniakienė	1972	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas (Lietuvos TSR siuvimo pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
9.	L. Krivka	1973	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas (Lietuvos TSR vietinės pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
10.	D. Poškaitė	1973	Rentabilumo analizės tobulinimo klausimai (Lietuvos TSR staktių pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
11.	A. Sadeckas	1974	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas (Lietuvos TSR trikotažo pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas

1 lentelės tęsinys

Autorius	Gynimo data	Disertacijos tema	Gynimo vieta
Ekonomikos mokslų daktaro			
D. Mačernienė	1975	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas prietaisų pramonėje (Lietuvos įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
E.J. Kunevičienė	1976	Produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas medvilnės pramonėje (Lietuvos TSR įmonių pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
A. Valkauskas	1980	Buhalterinės apskaitos tobulinimas vaistinių įstaigose	Leningrado tarybinės prekybos institutas
L. Buiko	1981	Gamybos valdymo išlaidų apskaitos ir kontrolės tobulinimas (Lietuvos TSR prietaisų įmonių pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
J. Bukevičius	1982	Buhalterinės apskaitos kaip informacinės ir kontrolinės sistemos tobulinimas (prekių apskaitos pavyzdžiu)	Neakivaizdinis tarybinės prekybos institutas
G. Kalčinskas	1982	Apskaitinės informacijos formavimo ir panaudojimo tobulinimas produkcijos savikainos valdymo procese AVS sąlygomis (Lietuvos TSR baldų pramonės įmonių pavyzdžiu)	Baltarusijos liaudies ūkio institutas
R. Krinickis	1982	Ūkinės kontrolės tobulinimas saugant socialinę nuosavybę kooperatinėje prekyboje (Lietuvos TSR vartotojų kooperacijos pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
V. Lakis	1983	Kompleksinių revizijų atlikimo tobulinimas autotransporto įmonėse (Lietuvos TSR krovinio autotransporto pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
I. Toliatienė	1983	Buitinių paslaugų gamybos ir realizavimo procesų apskaitos ir kontrolės tobulinimas (Lietuvos TSR įmonių pavyzdžiu)	Baltarusijos liaudies ūkio institutas
J. Žaptorius	1985	Gamybos išlaidų apskaitos tobulinimas (Lietuvos žemės ūkio aprūpinimo komiteto remonto įmonių pavyzdžiu)	Visasąjunginis neakivaizdinis finansinis institutas
D. Žilinskaitė	1985	Apskaitinės informacijos pagal nukrypimus tobulinimas gamybos išlaidų operatyvinio valdymo procese (TSRS traktorių ir žemės ūkio mašinų gamybos įmonių pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas
L. Kravčenko (Baltarusija)	1986	Didmeninės prekybos įmonių apskaitos tobulinimas	Leningrado finansinis ekonominis institutas

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Autorius</i>	<i>Gynimo data</i>	<i>Disertacijos tema</i>	<i>Gynimo vieta</i>
Ekonomikos mokslų daktaro				
24.	G. Černius	1987	Apskaitinės analitinės informacijos tobulinimas medžiagų panaudojimo valdyme (Lietuvos TSR baldų pramonės pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
25.	L. Gaižauskas	1987	Produkcijos kokybės užtikrinimo apskaitos tobulinimas (Lietuvos TSR mašinų pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
26.	S. Zverovič (Baltarusija)	1988	Mažmeninės prekybos įmonių apskaitos tobulinimas	Leningrado finansinis ekonominis institutas
27.	R. Visokavičius	1988	Statybos objektų funkcinės-vertinės analizės metodika ir organizavimas TSRS pramonės-statybos banko įstaigose	Leningrado finansinis ekonominis institutas
28.	O. Žekienė	1990	Buhalterinės apskaitos išvystymas Lietuvos TSR (pramonės įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
29.	R. Česnavičius	1990	Gamtinės apsaugos veiklos apskaita ir analizė pramonės įmonėse (Lietuvos pramonės pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
30.	I. Ludborž (Latvija)	1990	Naujų gaminių įsisavinimo apskaitos tobulinimas	Vilniaus universitetas
31.	E. Skerstonas	1990	Buhalterinės apskaitos organizavimas Prancūzijoje (vidutinių įmonių pavyzdžiu)	Vilniaus universitetas
32.	J. Godek (Vokietija)	1995	Buhalterinio balanso informacinis naudingumas	Vilniaus universitetas
33.	R. Subačienė	2002	Darbo sąnaudų analizė ir valdymas	Vilniaus universitetas
34.	K. Senkus	2005	P pinigų srautų informacijos formavimas ir vertinimo sistema	Vilniaus universitetas

Ekonomikos mokslų habilituoto daktaro				
1.	J. Mackevičius	1977	Produkcijos savikainos kalkuliavimo palyginamoji analizė europinėse ESPT šalyse	Moskvos valstybinis universitetas
2.	V. Lakis	1990	Ekonominė kontrolė pramonės ūkiskaitinio valdymo sąlygomis (Lietuvos Respublikos pavyzdžiu)	Leningrado finansinis ekonominis institutas

2 lentelė. *Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros mokslinių tyrimų temos ir jų vykdymo rezultatai (Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros archyvas, byla Nr. 12 „Metinio mokslinio darbo planai ir ataskaitos“)*

Eil. Nr.	Mokslinio darbo temos ir jų vykdymo terminai	Mokslinio darbo rezultatai	Svarbiausios publikacijos
1.	Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo tobulinimas Lietuvos ūkio šakose (1965–1984 m.)	Ištirti gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo ypatumai mašinų gamybos, metalo apdirbimo, prietaisų, mėsos, pieno, baldų, trikotažo, tekstilės, siuvimo pramonės įmonėse, taip pat statybos, prekybos ir žemės ūkio įmonėse ir organizacijose. Pateikti pasiūlymai kalkuliavimo objektams ir kalkuliavimo vienetams, kalkuliacinių straipsnių nomenklatūra, netiesioginių išlaidų pasiskirstymo būdams tobulinti. Išnagrinėti gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodai (užsakyminis, fazinis, normatyvinis), pateikti jų tobulinimo pasiūlymai. Pateikta produkcijos savikainos analizės metodika.	Gamybos išlaidų apskaitos ypatumai. Straipsnių rinkinys. Vilnius: VVU, 1969. Produkcijos savikainos kalkuliavimas. Straipsnių rinkinys. Vilnius: VVU, 1970. Konstantinavičius V. Kapitalinių idėjų apskaita. Vilnius: VVU, 1973. Jankaitienė A. Produkcijos savikainos kalkuliavimo efektyvumo didinimo klausimai // Ekonomika, 1981, t. 21. Mackevičius J. Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas pramonėje. Vilnius: Mintis, 1975. Mackevičius J. Kalkulirovanije sebestoimosti. Vilnius: VVU, 1974. Nevinskas A., Vaitkunskas V., Čenys J. Buhalterinė apskaita kolūkiuose. Vilnius: Mintis, 1969.
2.	Apskaitos, kontrolės ir analizės tobulinimas liaudies ūkio intensyvinimo sąlygomis (1985–1990 m.)	Pateikti pasiūlymai siekiant tobulinti buhalterinės apskaitos formas ir metodus: a) žurnalinę-orderinę, perforacinę ir automatizuotą formas; b) operatyvinį saldinį medžiagų apskaitos metodą; c) išdirbio ir darbo užmokesčio sistemą pagal galutinę operaciją; d) paprastąjį, užsakyminį fazinį ir normatyvinį gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodus. Ištirta buhalterinės apskaitos centralizavimo būklė Lietuvoje, suformuluotos centralizuotų buhalterijų kūrimo bei apskaitinės informacijos formavimo automatizuotose valdymo sistemose nuostatos. Pateikta revizijų atlikimo metodika: pasirengimas revizijai, programos sudarymas, revizijos medžiagos tikrinimas, įforminimas ir įvertinimas.	Buhalterinė apskaita. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mintis, 1985. Mackevičius J., Lakis V. Revizija v sisteme ekonomičeskovo kontroliā. Moskva: Finansy i statistika, 1988. Mackevičius J., Kalčinskas G. Upravlenije zatratami v ASUP. Moskva: Finansy i statistika, 1989. Revizija ir kontrolė. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mintis, 1990.

2 lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Mokslinio darbo temos ir jų vykdymo terminai	Mokslinio darbo rezultatai	Svarbiausios publikacijos
3.	Buhalterinės apskaitos ir kontrolės tobulinimas rinkos sąlygomis (1991–1993 m.)	<p>Pagrindinis mokslinio darbo tikslas buvo numatyti buhalterinės apskaitos ir kontrolės tobulinimo kryptis ir etapus Lietuvos Respublikos ūkyje. Šiam tikslui pasiekti buvo iškelti šie svarbiausi uždaviniai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ištirti buhalterinės apskaitos ir kontrolės praktikos būklę svarbiausiose šalies ūkio šakose; 2) ištirti reglamentuojančius apskaitą ir kontrolę norminius dokumentus ir jų atitikimą rinkos ekonomikos sąlygomis. <p>Tyrimo metu kartu su kitais šalies ekonomistais buvo parengti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymas. 2. Auditinės veiklos nuostatai. 3. Auditorių kvalifikacijos įgijimo nuostatai. 4. Buhalterinės apskaitos sąskaitų plano projektas. 5. Buhalterinio balanso projektas. 6. Valstybinės kontrolės įstatymo projektas. <p>Išnagrinėti tarptautiniai buhalterinės apskaitos standartai ir jų diegimo galimybės Lietuvoje. Išnagrinėtos Europos Sąjungos Ketvirtoji, Septintoji ir Aštuntoji direktyvos ir jų diegimo Lietuvoje galimybės.</p>	<p>Aliukonis J., Gaižauskas L. Rekomendacijos buhalterinei apskaitai tvarkyti akcinėse bendrovėse ir kitose mažose įmonėse // Apskaita ir kontrolė, 1991, Nr. 2.</p> <p>Jankaitienė A. Bendrų įmonių veiklos apskaita // Lietuvos ūkis, 1991, Nr. 10.</p> <p>Krivka L. Apskaitos būklė Lietuvai praradus valstybingumą // Lietuvos ūkis, 1991, Nr. 5.</p> <p>Krivka L. Amerikietiškoji apskaita mažose įmonėse // Lietuvos ūkis, 1992, Nr. 12.</p> <p>Lakis V. Kompleksinė revizija tiriant nusikaltimus. Kovos su nusikalstamumu ir teisminės ekspertizės klausimai. Vilnius: Mintis, 1991.</p> <p>Lakis V. Ekonominė kontrolė tarpukario Lietuvoje. Vilnius: VU, 1993.</p> <p>Lakis V., Mackevičius J., Rakštikas P. Auditas. Vilnius: Viltis, 1992.</p> <p>Mackevičius J. Buhalterinės apskaitos raida Lietuvoje. Vilnius: Okto-Piligrimas, 1991.</p>
4.	Finansinė atskaitomybė ir jos analizės problemos Lietuvos ūkyje (1994–1997 m.)	<p>Nagrinėjant finansinės atskaitomybės ir jos analizės problemas gauti šie rezultatai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Išnagrinėtos finansinių atskaitų kokybinės savybės ir veiksniai, turintys įtakos finansinėms atskaitoms sudaryti. 2. Išnagrinėti buhalterinės apskaitos modeliai ir jų įtaka finansinėms atskaitoms. 3. Atlikti galiojančių šalyje finansinių atskaitų (balanso, pelno ir nuostolio, pinigų srautų) palyginimai su galiojusiomis atskaitomis tarybiniu laikotarpiu ir su dešimties užsienio šalių (Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos, Švedijos ir kt.) finansinėmis atskaitomis. 4. Pateikta šių rodiklių analizės metodika: apyvartinio kapitalo poreikio ir panaudojimo; veiksmų, darančių įtaką apyvartiniam kapitalui; veiksmų lemiančių pelno dydį, analizės metodika. 	<p>Kabašinskas J., Toliatienė I. Auditas. Vilnius: Amžius, 1997.</p> <p>Lakis V. Metinė finansinė atskaitomybė Vakarų šalyse // Apskaitos ir kontrolės laikraščio tęstinis priedas sąsiuvinis, 1995, Nr. 1.</p> <p>Lakis V. Įmonių grupės finansinė atskaitomybė // Apskaitos ir kontrolės tęstinis priedas sąsiuvinis, 1995, Nr. 2.</p> <p>Lakis V. The development of auditing and the problems of its reform in Lithuania // The European Accounting Review, 1996, No. 5.</p> <p>Mackevičius J. Apskaita. Vilnius: Mintis, 1994.</p>

Eil. Nr.	Mokslinio darbo temos ir jų vykdymo terminai	Mokslinio darbo rezultatai	Svarbiausios publikacijos
5.	Finansinių ataskaitų analizė ir auditas (1998–1999 m.)	<p>5. Išnagrinėta konsoliduotų suvestinių finansinių ataskaitų sudarymo metodika sujungiant kapitalą ir perkant akcijų paketą.</p> <p>6. Išanalizuota finansinių ataskaitų sudarymas ir jų vertinimas infliacijos sąlygomis. Išnagrinėti tarptautiniai finansinių ataskaitų sudarymo principai hiperinfliacinės ekonomikos sąlygomis, infliacijos įtaka finansinių ataskaitų rodikliams ir jų indeksavimo būdai.</p> <p>Pateikti finansinės atskaitomybės tobulinimo pasiūlymai, ypač akreipiant dėmesį į mokesstinę atskaitomybę ir jos suderinimą su finansine atskaitomybe.</p> <p>Atlikta Lietuvos ir Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos, Švedijos, Norvegijos ir kitų Vakarų šalių finansinės atskaitomybės lyginamoji analizė. Nustatyti Lietuvos finansinės atskaitomybės nuokrypiai nuo Europos Sąjungos Ketvirtosios direktyvos „Finansinės atskaitos“ ir tarptautinių buhalterinės apskaitos standartų. Tyrimai parodė, kad naujoji finansinė atskaitomybė pagal daugelį lyginamųjų parametrų priartėjo prie europinio (kontinentinio) apskaitos modelio, teikia pakankamai daug informacijos investuotojams, akcininkams, pirkėjams, kreditoriams ir kitiems informacijos vartotojams.</p> <p>Pasiūlytos šios finansinių ataskaitų rodiklių analizės metodikos: pelno ir pelningumo; trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo; kapitalo rinkos; veiklos efektyvumo; finansinės rizikos ir bankroto prognozavimo. Išnagrinėta audito sistemos kūrimo Lietuvoje aplinkybės ir problemos. Pateiktos tokios rekomendacijos: privalomo audito; audito įstatymo; audito rizikos nustatymo; profesinės etikos kodekso; auditorių rengimo; nacionalinių audito standartų; auditoriaus išvados ir atskaitos surašymo.</p>	<p>Mackevičius J., Bailey D. ir kt. Accounting law reform in the Baltic states: the initial Steps // The European Accounting Review, 1996, No. 44.</p> <p>Mackevičius J., Kovalev V. ir kt. The Accounting in former Soviet Union. European Accounting Quid. Second Edition. London, 1995.</p> <p>Mackevičius J., Poškaitė D. Finansinė atskaitomybė. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.</p> <p>Poškaitė D. Kaip greit įvertinti įmonių finansinę būklę pagal lietuvišką atskaitomybę // Apskaitos ir kontrolės laikraščio tęstinis priedas sąstuvinis, 1995, Nr.2.</p> <p>Poškaitė D. Finansinės būklės analizė rinkos sąlygomis. Vilnius: VU, 1994.</p> <p>Lakis V. Buhalterinės apskaitos tvarkymas Lietuvoje pagal tarptautinių normų reikalavimus // Ekonomika, 1998, Nr. 44.</p> <p>Mackevičius J. Audito teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos mokslas, 1999.</p> <p>Mackevičius J., Poškaitė D. Finansinė analizė. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.</p> <p>Lakis V., Spiečiūtė A. Ūkinių ir finansinių nusikaltimų kontrolės ir prevencijos problemos // Teisės problemos. 1998, Nr. 3–4.</p>

2 lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Mokslinio darbo temos ir jų vykdymo terminai	Mokslinio darbo rezultatai	Svarbiausios publikacijos
6.	Lietuvos apskaitos ir audito integravimas į Europos sistemą (2000–2001 m.)	Pateikti pasiūlymai dėl Lietuvos apskaitos ir audito integravimo į Europos apskaitos ir audito sistemą. Pateikti konkretūs pasiūlymai rengiant Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymą, finansinės atskaitomybės įstatymą, išnagrinti tarptautiniai apskaitos ir audito standartai ir galimybės jų svarbiausioms nuostatomis pritaikyti rengiant Lietuvos nacionalinius apskaitos ir audito standartus. Pasiūlyta išorės nepriklausomo audito atlikimo metodika.	Lakis V. Turtinės žalos nustatymas // Teisės problemos. 2000, Nr. 1. Lakis V. Apskaita ir įmonės valdymas // Ekonomika, 2001, t. 53. Mackevičius J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. Vilnius: Lietuvos mokslas, 2001. Mackevičius J., Poškaitė D. Apyvarinio kapitalo analizės metodikos // Ekonomika. 2000, Nr. 52.
7.	Valdymo apskaitos ir vidaus kontrolės sistemų kūrimas Lietuvos ūkyje integracijos į Europos Sąjungą kontekste (2002–2004 m.)	Ištirti šie valdymo apskaitos klausimai: a) valdymo apskaitos vieta ir informaciniai ryšiai buhalterinės apskaitos sistemoje; b) produkcijos savikainos kalkuliavimo metodai ir jų pritaikymo galimybės; c) netiesioginių išlaidų paskirstymo metodika; d) atsakomybės centrų sudarymas; e) biudžetų sudarymas ir kontrolė; f) vidaus ataskaitų sudarymas; g) valdymo apskaitos informacijos tikslinis panaudojimas. Tiriant vidaus kontrolės sistemų kūrimą Lietuvos įmonėse buvo pateikti pasiūlymai vidaus audito strateginiams, metiniams ir operatyviniams planams sudaryti, vidaus audito tarpinėms ir baigiamosioms ataskaitoms surašyti. Pateikta klaidų ir apgaulių aptikimo, įvertinimo ir prevencijos metodika.	Lakis V. Rachunkowosc w zarzadzaniu przedsiebiorstwem // Problemy bankowosci i finansow przedsiebiorstw. Bialystok: WSFZ, 2002. Lakis V. Audito raida ir sistemos kūrimo problemos // Ekonomika. 2002, Nr. 58. Lakis V. Problems of survival of Small and Medium - Sized Enterprises // Ekonomika. 2004, t. 65. Lakis V., Kustienė A. Vidaus audito planavimas // Tiltai, 2003, t. 4(21). Mackevičius J. Valdymo apskaita: koncepcija, metodika, politika. Vilnius: TEV, 2003. Mackevičius J. Lietuvos nepriklausomo audito sistemos kūrimo problemos // Tiltai, 2003, t. 2(23). Mackevičius J., Bartaška R. Klaidų ir apgaulių aptikimas, įvertinimas ir prevencija // Pinių studijos. 2003, Nr. 2.

Iš 2 lentelės matyti, kad katedros dėstytojai is daugiau dėmesio skiria buhalterinės apskaitos, finansinės analizės ir audito rinkos ekonomikos sąlygomis problemoms nagrinėti. Šie tyrimai turi svarbią reikšmę Lietuvos apskaitos nokslui ir praktikai. Pažymėtina, kad buhalte-

rinės apskaitos problemos rinkos ekonomikos sąlygomis nuodugnai ir išsamiai išnagrinetos Vakarų šalyse. Tačiau automatiškai pritaikyti Vakarų šalių autorių tyrimus Lietuvai, išgyvenančiai sunkų pereinamąjį laikotarpį, neįmanoma. Buhalterinė apskaita turi parodyti faktinę situa-

ciją ir turi būti suderinta su galiojančiais Lietuvos įstatymais ir norminiais aktais. Dėl šios priežasties atlikti tyrimai praktiškai neturi analogo ir traktuotini kaip visiškai nauji ir originalūs.

Ypač aktyviai Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros dėstytojai dirbo tirdami Lietuvos buhalterinės apskaitos ir kontrolės sistemų būklę 1990–1993 metais. Jie paskelbė periodinėje spaudoje per 70 straipsnių, propaguojančių buhalterinės apskaitos pertvarkymo būtinumą. Tyrimų eigoje buvo nustatyta, kad, kuriant nepriklausomos Lietuvos buhalterinės apskaitos sistemą, buvo padaryta nemažai klaidų: laiku nepatvirtintas Buhalterinės apskaitos įstatymas ir kiti apskaitos tvarkymą reglamentuojantys dokumentai. Buvo kuriamos įvairios laikinosios komisijos ir darbo grupės buhalterinei apskaitai tvarkyti, tačiau jos dirbo neefektyviai ir vėliau buvo išformuotos. Nebuvo sukurta apskaitos metodologinio vadovavimo institucija (departamentas, institutas, taryba ir pan.). Be to, pernelyg ilgai buvo delsiama patvirtinti Valstybės kontrolės įstatymą. Dėl šių priežasčių šalies įmonėse, įstaigose ir organizacijose vėliau buvo išaiškinta daug apskaitos pažeidimų. Nepatenkinama buhalterinės apskaitos būklė buvo terpė materialiniams ir finansiniams ištekliams grobstyti, įvairiems piktnaudžiavimams. Tyrimų rezultatai parodė, kad Lietuvoje faktiškai nefunkcionavo audito veikla, nors ir buvo patvirtinti Auditinės veiklos nuostatai (1991 m.). Nebuvo įsteigta nepriklausomų auditorių instituto, nebuvo instancijos, kuri rengtų nepriklausomus auditorius ir išduotų jiems licencijas. Tyrimų nustatyta, kad naujos buhalterinės apskaitos sistemos sukūrimas turi būti siejamas su naujų Lietuvos Respublikos įstatymų įsigaliojimu, su daugybe esminių ekonominio, politinio ir socialinio gyvenimo pokyčių. Buvo pasiūlyta parengti naujos apskaitos sistemos koncepciją, numatyti esminius jos principus, konkrečius darbus ir terminus jiems įgyvendinti. Kuriant Lietuvos

buhalterinės apskaitos sistemą, buvo siūloma: a) panaudoti 1919–1940 m. Lietuvos buhalterinės apskaitos patirtį; b) objektyviai įvertinti dabartinę jos būklę, išaiškinti pažangesnes buhalterinės apskaitos formas ir metodus; c) perimti pažangią teorinę ir praktinę užsienio šalių patirtį, ypač išstudijuoti buvusią socialistinių šalių buhalterinės apskaitos sistemų pertvarkymo patirtį; d) vadovautis tarptautiniais buhalterinės apskaitos standartais ir Europos Sąjungos direktyvomis.

Nagrinėti apskaitos, finansinės analizės ir audito problemas rinkos ekonomikos sąlygomis labai sudėtingas ir sunkus uždavinys. Neigiamą įtaką tyrimų efektyvumui daro šie veiksniai: 1) daugelis darbuotojų gerai nemoka anglų, vokiečių ar prancūzų kalbų; 2) trūksta literatūros; 3) labai mažai galimybių išvykti į užsienyje organizuojamas konferencijas, nes universitetas negali apmokėti komandiruočių išlaidų; 4) sunku suprasti kai kurių rinkos ekonomikos dalykų esmę, nėra su kuo pasikonsultuoti rūpimais klausimais; 5) vyresnio amžiaus darbuotojai neturi motyvacijos plėtoti mokslinių tyrimų, kuriems reikia daug sveikatos ir lėšų, o jaunimui trūksta meilės ir pasiaukojimo moksliniam darbui.

2005–2007 metais planuojama vykdyti mokslinius tyrimus tema „Lietuvos įmonių veiklos analizės, metodikos ir vidaus audito procedūros“. Vykdamat šią temą numatoma išnagrinėti finansinių rodiklių (darbo, turto, kapitalo, pinigų srautų, pajamų ir sąnaudų) analizės metodikas, įmonių vidaus audito aplinką ir ją lemiančius veiksnius, klaidų ir apgaulių prevencijos priemonės ir kt.

Buhalterinės apskaitos mokslinių tyrimų kryptys

Buhalterinė apskaita yra įmonės valdymo sistemos sudedamasis elementas (posisternis). Labai svarbu taip tvarkyti apskaitą, kad ji būtų darniai

integruota į įmonės valdymo sistemą. Tai ne nauja problema. Dar tarybiniais metais šalyje buvo kuriamos automatizuotos valdymo sistemos (AVS) ir daug diskutuota, kaip šioje sistemoje turi veikti apskaitos posistemės, kokius uždavinius jis turi spręsti (G. Kalčinskas, A. Jankaitienė, 1978; G. Kalčinskas, J. Mackevičius, 1989 ir kt.).

Dabar problema dar sudėtingesnė, nes reikia tiksliai apibūdinti ne tik finansinės, bet ir valdymo apskaitos vietą ir jų sprendžiamų uždavinių reikšmę integruotoje valdymo sistemoje. Ypač svarbu nustatyti abiejų apskaitos rūšių informacinius ryšius su kitais valdymo sistemos elementais, išanalizuoti gaunamos ir teikiamos informacijos apimtį ir operatyvumą. Ne mažiau svarbu iširti informacinius finansinės ir valdymo apskaitos vidaus, t.y. atskirų jų poskyrių, tarkime, turto, pajamų, išlaidų ir kt., ryšius.

Šios problemos mokslinių tyrimų reikšmė yra didelė, nes valdymo ir finansinė apskaita teikia įmonės vadovybei informaciją, kuri dažnai padeda numatyti bendrą gamybos plėtros kryptį, veiklos tendencijas ir perspektyvas, operatyviai išaiškinti iškilusias disproporcijas. Todėl reikia žinoti, iš kur, kada ir kokią informaciją turi gauti apskaitos sistema, kaip ir kokiomis priemonėmis ją apdoroti, kada ir kokiems informacijos vartotojams pateikti. Žinotina, kad neteisinga, netinkama, neaktuali informacija ne tik neduoda įmonei naudos, bet gali atnešti ir žalą. Tokia informacija yra didesnis blogis, negu jos neturėti.

Kita labai svarbi tirtina problema yra finansinių ataskaitų naudingumas. Būtinai atkreipti dėmesį į tai, kad Europos Sąjungos Ketvirtiojoje ir Septintojoje direktyvose (Fourth Council Directive of 25 July 1978; Seventh Council Directive of 13 June 1983) reglamentuotos finansinių ataskaitų formos negarantuoja tokios informacijos, kuri atitiktų nuolat besikeičiančias konkurencinės rinkos sąlygas. Jos pateikia pavėluotą infor-

maciją, kuri vartotojui jau nebereikalinga, nes jis išsprendė savo problemas. Dabartinės finansinės ataskaitas būtų galima įvardyti momentinėmis, nes jos užfiksuoja tik tam tikro verslo momento informaciją ir nepateikia informacijos pasikeitimų laiku. Iš jų negalima susidaryti tikro vaizdo apie įmonės ūkinę finansinę veiklą konkrečiu laiku, nes dinamiško verslo sąlygomis viskas keičiasi labai greitai: gamybos ir pardavimų ciklai, atsiskaitymų formos, produkcijos asortimentas ir paslaugos, vidaus kontrolės sistema ir net pačios įmonės vertė. Svarbu didinti finansinių ataskaitų inlumą, t.y. rodyti jose tokią informaciją, kurią būtų galima naudoti skirtingų vartotojų įvairiems tikslams. Tačiau parengti tokią „individualizuotą“ finansinę atskaitomybę vargu ar įmanoma. Taip pat siūloma dažninti finansinių ataskaitų sudarymą, tačiau savaitės ar dekadės ataskaitų sudarymas gerokai padidina apskaitos išlaidas. Manoma, kad geriausias variantas būtų sukurti sistemą, kuri užtikrintų informacijos gavimą „realiu laiku“, t.y. informacijos vartotojui reikiamu laiku. Šioje informacijos sistemoje gali būti ir neapdorotos informacijos, kurią informacijos vartotojas, naudodamas savo kompiuterines, orgtechnines ir ryšio priemones, gali apdoroti jam reikiamu detalizavimo ar apibendrinimo laipsniu. Tačiau šioje srityje reikia gilesnių mokslinių tyrimų.

Iki šiol labai mažai dėmesio skiriama nematerialiojo turto apskaitos moksliniams tyrimams. Netiriama dokumentinis jo įforminimas, struktūros pokyčiai ir jų įtaka verslo plėtotei. Esant dabartiniam verslo dinamiškumui, kai ekonominiai sprendimai priimami labai operatyviai per elektroninį paštą, faksu ir kitomis ryšio priemonėmis, finansinės ataskaitos dažnai praranda prasmę, o daug didesnį poveikį turi, tarkime, įmonės geras vardas, prestižas. Įrodyta, kad dinamiško ir manevringo verslo sąlygomis vis daugiau pajamų uždirbama efektyviai naudojant ne-

materialų turtą. Dabar, kai šimtai ir tūkstančiai žmonių, susisiekiančių šiuolaikinėmis operatyviomis ryšio priemonėmis, kartu vykdo vieną kurią nors tikslingą užduotį, nematerialiojo turto vertė gali labai smarkiai keistis. Apskritai galima drąsiai teigti, kad nematerialiojo turto įvertinimas yra netikslus, galimos įvairios manipuliacijos jo vertė, taigi ir naudingumu.

Labai aktuali problema yra Europos Sąjungos Ketvirtosios ir Septintosios direktyvų ir Tarptautinių apskaitos standartų pritaikymo Lietuvos įmonėse ir jų nuostatų suderinimo su nacionaliniais verslo apskaitos standartais problema. Minėtos direktyvos buvo parengtos daugiau nei prieš 25 metus, kai kurios jų nuostatos paseno ir dabar yra peržiūrimos, taisomos ir papildomos. Direktyvų nuostatų papildymo būtinybė siejama su bendros Europos valiutos – euro įvedimu, taip pat su Tarptautinių apskaitos standartų pataisomis bei jų derinimu su minėtomis direktyvomis. Ketvirtoji ir Septintoji direktyvos skirtos suvienodinti nacionalines apskaitos sistemas. Jose pateikiamos svarbiausios taisyklės ir nuostatos, kurių derėtų laikytis sprendžiant tam tikras problemas. Tačiau parengti tikslias taisykles visiems šiuolaikinio, labai dinamiško ekonominio gyvenimo atvejams yra neįmanoma. Todėl minėtose Europos Sąjungos direktyvose yra leidžiama nukrypti nuo tų taisyklių ir nuostatų tiek, kad jos neprieštarautų bendrai vienodinimo ir derinimo idėjai ir kad pateiktos alternatyvos užtikrintų galimybę palyginti informaciją ir įvertinti jos patikimumą. Todėl labai svarbu metodškai ir lanksčiai pritaikyti Europos Sąjungos direktyvas savo nacionalinėms veiklos ypatybėms pavaizduoti ir įvertinti. Tiksliau sakant, reikia mokslinių tyrimų, kurie įrodytų, kiek galima nukrypti nuo Europos Sąjungos direktyvų ir tarptautinių apskaitos standartų.

Labai mažai tyrinėta buhalterinės apskaitos terminų ir sąvokų problema. Tėra du nedidelės

apimties leidiniai, kuriuose pateikiami dažniausiai vartojami lietuvių–anglų apskaitos terminai (R. Bartaška, E. Zaikauskas, 1998; A. Mackevičius, 1992).

Buhalterinė apskaita, kaip rodo jos istorija senovės valstybėse – Graikijoje, Romoje, Egipte, Babilonijoje ir kitose, turėjo didelės įtakos rašto, numeracijos, metrologijos, skaičiavimo priemonių raidai. Ir dabar apskaita pripažįstama kaip žmonių gerovės kėlimo ir kultūros elementas. Taigi buhalterinės apskaitos istorija ir dabartis įpareigoja mus gražiai elgtis su jos lobyno žodžiu ir sąvoka, puoselėti ir tobulinti jos kalbą, padaryti ją gražesnę, patrauklesnę, informatyvesnę. Šį uždavinį spręsti labai aktualu ne tik todėl, kad su apskaitos terminais kasdien susiduria universitetų ir kolegijų dėstytojai ir studentai, bet ir įmonių vadovai, buhalteriai, finansininkai. Pagaliau ypač aktualu derinti buhalterinės apskaitos terminus ir sąvokas rengiant nacionalinius apskaitos standartus, buhalterinės apskaitos įstatymus, poįstatyminius teisės aktus.

Lietuvos buhalterinei apskaitai per 50 metų didelę įtaką turėjo tarybinė apskaitos sistema ir tai lėmė rusų kalbos skolinių skverbimąsi į apskaitos terminiją. Būtų galima pateikti daug buhalterinės apskaitos rusicizmų, prie kurių jau buvome pripratę ir kuriuos dažnai vartojome. Lietuvos buhalterinė apskaita buvo atribota nuo pasaulinės raidos, taigi joje visiškai nebuvo vartojami tie terminai, kurie buvo ir dabar vartojami daugelyje pasaulio šalių. Dabar, kai Lietuva vis sparčiau žengia į pasaulinę verslo rinką, svarbu išmokti tarptautinę apskaitos kalbą. Žymus anglų apskaitos specialistas prof. R. Parkeris, pripažindamas, kad apskaita yra verslo kalba, pabrėžia, kad XX amžiuje apskaitos kalba tapo ir anglų kalba (R. Parker, 1992). Taigi turime išmokti angliškai kuo daugiau apskaitos terminų. Tačiau jų mokymdamiesi, privalome neuž-

miršti, kad anglicizmai nėra geresni už rusicizmus. Todėl reikia kurti lietuvišką apskaitos terminiją, labai kruopščiai kitų kalbų terminus vesti į lietuvių kalbą.

Dabartinė buhalterinės apskaitos terminijos būklė šalyje rodo, kad būtina kuo skubiau rengti apskaitos terminų ir sąvokų žodynus bei žinytus, kuriuose būtų pateikiami ne tik terminų ir sąvokų apibūdinimai, bet ir smulkūs jų paaiškinimai. Buhalterinės apskaitos terminų ir sąvokų žodynų rengimo tikslas yra kiek galima sumažinti apskaitos specialistų supratimo apie tam tikrus apskaitos sistemos dalykus skirtingumus ir kuo tiksliau apibrėžti jų esmę. Kiekvienam buhalterinės apskaitos specialistui ir ypač buhalterinės apskaitos dėstytojams ir tyrėjams turi rūpėti apskaitos kalbos grožis. Jie pirmieji turi šluoti šiukšles iš buhalterinės apskaitos lauko, kuriame kiekvienas žodis turi būti aiškus, informatyvus, suprantamas ir turėti prasmę.

Išvados

1. Moksliniai buhalterinės apskaitos tyrimai turi svarbią reikšmę užtikrinant įmonių turto apsaugą, nacionalinių išteklių naudojimą, visų ūkinių operacijų ir sandorių skaidrumą, veiksmingą finansinės informacijos naudojimą valdymo sprendimams priimti.
2. Lietuvos buhalterinės apskaitos sistemos mokslinius tyrimus atliko ir atlieka tik Vilniaus universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto dėstytojai ir doktorantai bei keli kitų institucijų atstovai. Straipsnyje pateikiamos Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros 1965–2004 metais vykdytos mokslinių tyrimų temos, tyrimų rezultatai ir svarbiausios publikacijos.
3. Tyrimas parodė, kad Vilniaus universiteto Apskaitos ir audito katedros dėstytojai ir doktorantai tarybiniais metais labai sėkmingai vykdė gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo mokslinius tyrimus. Ištirti gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo ypatumai mašinos gamybos, staklių, prietaisų, tekstilės, siuvimo, baldų, trikotažo, mėsos pramonės įmonėse bei statybos, prekybos ir žemės ūkio įmonėse ir organizacijose, apginta 15 daktaro disertacijų, paskelbta per šimtą mokslinių straipsnių ir keletas monografinio pobūdžio knygų.
4. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pradėti didesnės apimtys (ne tik gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo) buhalterinės apskaitos sistemos pertvarkymo pagal rinkos ekonomikos reikalavimus tyrimai. Tyrimų nustatyta, kad kuriant nepriklausomos Lietuvos buhalterinės apskaitos sistemą buvo padaryta nemažai klaidų: laiku nepatvirtinti buhalterinės apskaitos įstatymai ir kiti apskaitos tvarkymą reglamentuojantys dokumentai, nesukurta apskaitos metodologinio vadovavimo ir priežiūros institucijų, neparengta Lietuvos buhalterinės apskaitos pertvarkymo ir tolesnio jos tobulinimo koncepcija, kt.
5. Siekiant, kad Lietuvos buhalterinė apskaita greičiau integruotųsi į Europos Sąjungos apskaitos sistemą, siūloma Lietuvos Respublikos apskaitos institute įkurti buhalterinės apskaitos problemų mokslinių tyrimų skyrių, kurio pagrindinė funkcija būtų analizuoti apskaitos būklę Lietuvos ūkyje ir teikti pažangių apskaitos formų ir metodų praktinio taikymo pasiūlymų.

LITERATŪRA

1. Bailey, D. (1992), *Accounting in the competitive market economy*. London: Thames Valley university, 1992.
2. Bartaška, R., Zaikauskas, E. *Anglų – lietuvių apskaitos terminų žodynelis*. Vilnius: VU, 1998.
3. Dupree, D., Marder, M. (1984), *Principles of Accounting*. Mass: Addison-Wesley, 1984.
4. *Ekonominės kibernetikos ir finansų fakulteto dėsytųjų mokslinių leidinių bibliografija*. Sudarė J. Laškovas. Vilnius: VVU, 1981.
5. *Ekonominės kibernetikos ir finansų fakulteto dėsytųjų mokslinių leidinių bibliografija*. Sudarė J. Laškovas. Vilnius: VVU, 1986.
6. *Fourth Council Directive of 25 July 1978 based on Article 54(3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies*. EEC Directives Corporate Law 1-41-74.
7. Francis, D. (1982), *Accounting Concepts and Methods: Accounting 2*. London: Halt, Rinehart Winston, 1982.
8. *Gamybos išlaidų apskaitos ypatumai*. Vilnius: VVU, 1969.
9. Kalčinskas, G., Jankaitienė, A. (1978), *AVS ir normatyvinis apskaitos metodas*. Liaudies ūkis. Nr. 4.
10. Kalčinskas, G., Mackevičius, J. (1989), *Upravljenje zatratami v ASUP*. Moskva: Finansy i statistika.
11. *Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas* // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515.
12. Mackevičius, A. (1992), *Žodynelis sąskaitininkams*. Vilnius: VU.
13. Mackevičius, J. (1975), *Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas pramonėje*. Vilnius: Mintis.
14. Mackevičius, J. (1991), *Buhalterinės apskaitos raida Lietuvoje*. Vilnius: Okto-Piligrimas.
15. *Metinio mokslinio uriamojo darbo planai ir ataskaitos*. VU Ekonomikos fakulteto Apskaitos ir audito katedros archyvas, byla Nr. 12.
16. Nevinskas, A. (1962), *Diegti normatyvinį apskaitos ir kalkuliavimo metodą*. Liaudies ūkis. 1962, Nr. 10.
17. Nevinskas, A. (1963), *Apskaita – svarbi priemonė kovoje su nuostoliais*. Liaudies ūkis. Nr. 3.
18. Nevinskas, A. (1963), *Pamainos (dienos) gamybos apskaita*. Liaudies ūkis. Nr. 6.
19. Nevinskas, A. (1969), *Daugiau dėmesio pažangiems gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodams*. Normatyvinio metodo diegimo eiga Lietuvos TSR liaudies ūkyje. Vilnius: VU, 1969.
20. Parker, R.H. (1992), *Macmillan dictionary of Accounting*. London.
21. *Produkcijos savikainos kalkuliavimas*. Vilnius: VVU, 1970.
22. *Seventh Council Directive of 13 June 1983 based on Article 54(3) (g) of the Treaty on consolidated accounts*. EEC Corporate Law 1-111-135.
23. Zinkevičienė, D. (1977), *Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodiniai ir metodologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, ekonomika. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 1977.

SCIENTIFIC RESEARCH OF THE BOOK-KEEPING ACCOUNT, WHICH HAD BEEN CARRIED OUT AT THE VILNIUS UNIVERSITY (THE YEARS 1965–2004)

Jonas Mackevičius

Summary

Urgency of the topic. The book-keeping account within the conditions of the world's competitive market becomes a serious economic problem, which should be constantly investigated. The book-keeping account provides various information, which is used for investigation, control, management and forecasting of the company's and its subdivisions' activity. The more influence is produced by the competitors and by the other external forces upon the company, the more important possession of the qualitative account system, which would enable to calculate the income and expenditures correctly, to provide an operative and objective information so as to take

various decisions, is. It can be stated that the well-managed book-keeping account ensures the company's profitable activity and is the factor of each company's development and prosperity. However, how should the book-keeping account be managed? Which registers and documents are to be used? How should the account information be accumulated and kept? How and for which purposes should it be used? A lot of such and similar questions can be asked and no correct answer will be given, if no scientific research is carried out.

The object of the investigation: the scientific research of the book-keeping account, which had been

carried out by the Account and Audit Chair of the Vilnius University for the years 1965-2004.

The goal of the investigation: ascertainment of the most important results of the scientific research of the book-keeping account, obtained by the lecturers of the Account and Audit Chair, and formulation of the directions of the further investigation.

The methods and sources of the investigation: the scientific analysis of the works, issued by the lecturers and those, who are working for the doctor's degree; the methods of comparison, grouping, detailing and summarizing of the information. In the course of the investigation, mostly the material of the publication "Bibliography of the Scientific Publications, Issued by the Lecturers of the Faculty of the Economic Cybernetics and Finances" (the year 1981 and the year 1986; creator J.Laskovas) and File 12, kept in the archive of the Account and Audit Chair of the Faculty of Economics "The Plans and Reports of the Annual Scientific Research Work" were used.

The scientific research of the book-keeping account is of great importance, seeking to assure protection of the company's assets, consumption of the national resources, transparency of all economic operations and deals, efficient application of the financial information so as to take the decisions on management.

Lecturers of the Vilnius University and of the Lithuanian Agricultural University and those, who are working for the doctor's degree, as well as representatives of several other institutions have carried out and are carrying out the scientific research of the Lithuanian book-keeping account system. The article reveals the topics of the scientific research, which was carried out by the Account and Audit Chair of the Vilnius University within the years 1965-2004, the results of the investigation and the most important publications.

The investigation has proved that within the soviet period the lecturers of the Account and Audit Chair

of the Vilnius University and those, who are working for the doctor's degree, had been successfully carrying out the scientific research in the field of account of the production costs and calculation of the products' prime-cost. Peculiarities of accounting of the production costs and of calculation of the products' prime-cost at the companies, attributed to the machine, lathe, device, textile, sewing, furniture, knitted wear and meat producing industry and construction, at the trade and agricultural companies and organizations were investigated; 16 theses for the doctor's degree were defended; more than 100 scientific articles and several books of monographic character were published.

After having restored independence of Lithuania, the investigation of rearrangement of the system of the book-keeping account according to the requirements of the market economics, has been started on a larger scale (not only of account of the production costs and calculation of the products' prime-cost). It was revealed in the course of the investigation that a lot of mistakes were done while creating the system of the book-keeping account within the period of independent Lithuania, i.e. the laws on the book-keeping account and the other documents, regulating management of accounting, were not timely approved; the institutions of the methodological direction and supervision of accounting were not created; the conception of rearrangement of the Lithuanian book-keeping account and of its further improvement were not prepared, etc.

Seeking for the faster integration of the Lithuanian book-keeping account into the European Union's account system, it is suggested to establish the department of the scientific research of the book-keeping account problems at the Account Institute of the Republic of Lithuania. Its main function would be to analyze the account condition in Lithuania's economy and to submit the proposals on practical application of the progressive forms of account and its methods.

Įteikta 2005 m. rugsėjo mėn.